

znajom, da je Bog sve upravio na dobro. Tek ova spoznaja donosi čovjeku potpuno pouzdanje u Boga i po tom pravu sreću, pa zato i nije sreća u poklonjenom dobru, već u trajnom usavršivanju, koje ide za tim, da svlada opreku između naših nagnuća i dužnosti. Kaošto dakle čitav ovaj svijet sačinjavaju oduhovljene sile (monade), koje se same iz sebe razvijaju, tako i čovjek imade sam u sebi dostatnu silu, da razvije svoju savršenost.

Po temeljnom načelu o samostalnom razvijanju oduhovljenih sila ne samo da Leibnizova filozofija dobiva genijalnu svoju sintezu i ne samo da spada među prve historijske vrijednosti, već je upravo po ovom načelu postao Leibniz filozof, za kojim će se s poštovanjem ogledati i budući vijekovi, dogod će u ideji usavršivanja biti konačni cilj filozofije i života. Premda je Leibniz ovoj ideji podao originalnu filozofijsku formu, ipak ju je našao već u Aristotelovoj nauci o entelehijama. Ovu idejnu srodnost ističemo zato, da uz Leibniza možemo upozoriti na zasebnu veličinu Aristotelova duha. Uopće je Leibniz u Aristotelovoj filozofiji nalazio dosta uzora za svoje umovanje, pa zato se Leibniz u mnogočem približuje i skolastičkoj filozofiji (tako u teodiceji i etici). Dakako da ga od nje u prvom redu dijeli onaj racionalizam, po kojemu je Leibniz upravo i postao začetnik moderne filozofije.

Dr. Stj. Zimmermann.

Apologetska bilješka.

Plato i dokaz kršćanskih apologeta za potrebu Božje objave glade onih istina, koje ne prekoračuju granice ljudske umne snage.

Kršćanski apologete govoreći o Božjoj objavi, postavljaju tezu i dokazuju, da je potreba bila čovjeku (moralna potreba, ne apsolutna) od Božje objave da upozna i one istine, koje inače ne nadmašuju apsolutno njegove umne snage. Dokazi, što se crpaju iz same naravi ljudske, postavljene u onim prilikama, u kojim se sada nalazi (in praesenti rerum ordine), ovi su: a) svi ljudi nijesu tako umno daroviti, da bi se mogli posvetiti istraživanju istine, b) što su običajno prepriječeni drugim poslovima; c) što su mnogi, i ako daroviti, ipak dosta.

lijeni; d) što se za taj posao iziskuje dugo vremena, a toga svak ne može imati; f) što su ljudi podvrgnuti nekim strastima, a to im priječi istraživanje istine; g) što, i ako se čovjek do-
mogne svojim trudom do spoznaje koje istine, opet više puta te istine budu zamaglone sjenama neistine.

Plato u svomu Phaedo govoreći o poteškoćama, koje stoje čovjeku na putu istraživanja istine, napominje neke poteškoće, od kojih neke se sudaraju sa onim, što sam naveo gore.

„*μυρίας μὲν γὰρ ἡμῖν ἀσχολίας παρέχει τὸ σῶμα δια τὴν ἀναγκαίαν τροφήν ἔτι δὲ ἂν τινας νόσοι προσπέσωσιν ἐμποδίζουσιν ἡμῶν τὴν τοῦ ὄντος θήραν, ἐρώτων τε καὶ ἐπιθυμιᾶν καὶ φόβων καὶ εἰδώλων, παντοδαπῶν καὶ φλυαρίας ἐμπλήρησιν ἡμᾶς πολλῆς. ἄστε τὸ λεγόμενον ὡς ἀληθῶς τῷ ὄντι ὑπ' αὐτοῦ οὐδὲ φρονῆσαι ἡμῖν ἐγγιγνέται οὐδέποτε οὐδέν. καὶ γὰρ . . . . . διὰ γὰρ τὴν τῶν χρημάτων κτῆσιν πάντες οἱ πόλεμοι γίνονται, καὶ δὲ χρήματα ἀνανκαζόμεθα κτᾶσθαι διὰ τὸ σῶμα δουλεύοντες τῇ τούτου θε-
ραπείᾳ καὶ ἐκ τούτου ἀσχολίαν ἄγομεν φιλοσοφίας περὶ, διὰ ταῦτα πάντα. τὸ δὲ ἔσχατον πάντων ἐστὶν ἂν τις ἡμῖν καὶ σχολὴ γένηται ἀπ' αὐτοῦ, καὶ τραπώμεθα πρὸς τὸ σκοπεῖν τι, ἐν ταῖς ζητήσεσιν αὐτὸ πανταχοῦ παραπίπτον θόριβον παρέχει καὶ ταραχὴν καὶ ἐμπλήντει, ὥστε μὴ δυνάσθαι ὑπ' αὐτοῦ καθορᾶν τάληθές. (Platonis Phaedo. X.).*

Hiljadu zapreka stavlja nam tijelo (da se dovinemo k istini) a to, što je prisiljeno da se hrani (ovim Plato hoće da kaže, da hrana podržaje tijelo, a tijelo je neka zapreka, da se čovjek lako može podignuti k razmatranju istine). Suviše neke bolesti, koje nas pohode, priječe nam, da upoznamo istinu (*τὴν τοῦ ὄντος θήραν*). Tijelo nas napunja putenim željama, strastima, strahom, utvarama svakovrsnim i govorima ludim, tako — kao što se u istinu kaže — da nam ne dozvoljava da se i približimo zdravu mišljenju . . . . . Uzrok je ratovima novac, a novac smo prisiljeni tražiti radi našega tijela, kojemu novac služi za uzdržavanje; a to nas sve odvraća od filozofije.

Najposlije, ako tijelo komu od nas dozvoli dokolice, te se on okrene da razmatra nešto, u tomu eto on ga opet napada na mnogo načina, duh mu uzrujava, tako, da mu je nemoguće gledati u istinu . . . . .

„*καὶ ἐν ᾧ ἂν ζῶμεν οὐτός, ὡς ἔοικεν ἐγγυτάτο ἐσόμεθα τοῦ εἰδέναι ἂν ὅτι μάλιστα μεθὲν ὀμιλῶμεν τῷ σώματι . . . . . (Plat. Phaedo. X.).*

(„I dok živimo, čini se, da se više približujemo istini, što manje dolazimo u saobraćaj sa našim tijelom...“)

Plato ističe ovdje četiri zapreke, koje stoje na putu čovjeku da obuhvati istinu. A te su: 1. bolesti, 2. strasti, 3. briga za podržavanje tijela; 4. ograničenost umnih ljudskih sila.

Skolastici, na čelu im Sv. Toma, postavljali su pitanje: „*Utrum sit necessarium praeter philosophicas disciplinas aliam doctrinam haberi*“. Ovo pitanje rješava Sv. Toma ovako: potrebna je bila čovjeku osim filozofske nauke i objava, odnosno na one istine, koje ne nadilaze čovječije umne snage. Ovo pitanje rješava u „*Summa Theologica*“ (Pars. Prima Q. I. Art. I.), pa i na drugom mjestu i to u „*Summa contra gentes*“. Na prvomu mjestu navodi tri razloga, za što je to trebalo čovjeku. A to su: 1. jer malo ljudi imade, koji su sposobni za to; 2. jer se za to zahtijeva mnogo vremena; 3. jer čovjek tavovim istraživanjima više puta i pogriješi. — Na drugomu pak mjestu (*Summa contra gentes*) opširnije raspravlja, te pokazuje: 1. zašto je malo ljudi sposobno za istraživanje istine. 2. zašto se zahtijeva mnogo vremena. 3. zašto čovjek pogriješi u takovim istraživanjima.

Prvu tačku ovako dokazuje: „*Quidam siquidem propter complexionis indispositionem ex qua multi sunt naturaliter indispositi ad sciendum: unde nullo studio ad hoc pertingere possunt, ut summum gradum cognitionis humanae attingerent, qui in cognoscendo Deo existit. Quidam vero impediuntur necessitate rei familiaris: oportet enim esse inter homines aliquos, qui temporalibus administrandis insistant, qui tantum tempus in otio contemplativae inquisitionis non possent expendere, ut ad summum fastigium humanae inquisitionis pertigant, scilicet Dei cognitionem. — Quidam autem impediuntur pigritia, ad cognitionem enim eorum, quae de Deo ratio investigare potest, multas praecognoscere oportet, cum fere totius philosophiae consideratio ad Dei cognitionem ordinetur: propter quod metaphysica, quae circa divina versatur inter philosophiae partes ultima remanet adiscenda. Sic ergo nonnisi cum magno labore studii ad praedictae veritatis inquisitionem perveniri potest, quem quidem laborem pauci subire volunt pro amore scientiae, cuius tamen mentibus hominum naturalem inseruit appetitum.*

Secundum inconveniens est, quod illi, qui ad praedictae veritatis cognitionem vel inventionem pervenirent, vix post longum tempus pertingerent: tum propter ejusmodi veritatis profunditatem ad quam capiendam per viam rationis non nisi post longum exercitium in-

tellectus humanus idoneus invenitur; tum etiam propter multa, quae praeexiguntur, ut dictum est: tum propter hoc, quod tempore juventutis, dum diversis motibus passionum anima fluctuat non est apta ad tam altae veritatis cognitionem, sed in quiescendo fit prudens et sciens ut dicitur (Phys. lib. VII. text. comm. 20.). Remaneret igitur humanum genus, si sola rationis via ad Deum cognoscendum pateret in maximis ignorantiae tenebris: cum Dei cognitio, quae homines maxime perfectos et bonos facit, non nisi quibusdam paucis et his paucis etiam post temporis longitudinem proveniret.

Tertium inconveniens est, quod investigationi rationis humanae plerumque falsitas admiscetur propter debilitatem intellectus nostri in judicando et phantasmatum permixtionem. Et ideo apud multos in dubitatione remanent ea quae sunt verissime etiam demonstrata, dum vim demonstrationis ignorant et praecipue cum videant a diversis, qui sapientes dicuntur, diversa doceri. Inter multa etiam vera, quae demonstrantur, imiscetur aliquando aliquid falsum, quod non demonstratur, sed aliqua probabili vel sophistica ratione asseritur: quae interdum demonstratio reputatur. Et ideo oportuit per viam fidei, fixa certitudine, ipsam veritatem de rebus divinis exhiberi. Salubriter ergo divina providit clementia ut ea etiam, quae ratio investigare potest, fide tenenda praeciperet, ut sic omnes de facili possent divinae cognitionis participes esse et absque dubitatione et errore . . . . . (Contra Gentes. Libr. I. c. 4)

S. Toma, da dokaže prvu tačku, da je naime malo ljudi sposobnih za istraživanje istine, navodi ove razloge: 1. fizični sustav; 2. poslovi, kojim se moraju baviti ljudi; 3. tromost duha, kojemu je teško latiti se posla, te dugim i ustrajnim istraživanjem pribaviti sebi mnogo spoznaja, koje su nužno potrebite, da se čovjek može domognuti do spoznanja istine.

Drugu tačku, naime da se zahtijeva mnogo vremena, S. Toma ovako dokazuje: 1. jer su to visoke istine, za spoznaje kojih zahtijeva se dugo vježbanje uma; 2. jer u vrijeme mladosti duh biva rastresen, a tomu su uzrok strasti, kojim je podvrgnuto to doba. Tek tada, kada u čovjeku oslabe i umire se strasti postaje, on „prudens“ i „sciens“.

Treću tačku, naime za što čovjek često pogriješi, dokazuje ovako: 1. jer je ljudski um jako slab; 2. jer mu se „fantasmata“, koja su kao supstrat sudu, izmiješaju kadikad megjusobno; 3. jer ne shvaćajući snagu dokaza onih stvari, koje su jasno dokazane i izvjesne, pusti se čovjek zavesti od onoga,

što čuje, da drugi, koji se zovu pametni, uče drugovačije; 4. jer ono, što nije dokazano kao izvjesno, već samo kao vjerojatno, ili kakvim sofističnim samo razlogom potvrgjeno, drži se više puta, kao da je izvjesno dokazano. Stoga treba čovjeku objava, da laglje, bez dvojbe i bez pogrješke dosegne do istine, koje ne nadmašuju ljudske umne snage.

Plato navodi četiri razloga, a Toma devet. Po tomu S. Toma proširuje i popunjuje bolje i učvrstuje Platonovu nauku o zaprekama, koje su čovjeku na putu, da slobodno, lako dopre do spoznaje čiste istine.

U. Talija.

Recenzije.

Die sogenannten Slavenapostel Constantin und Methodius. Ein grundlegendes Kapitel aus den Beziehungen Deutschlands zum Südosten von Hans von Schubert. Vortrag gehalten in der Sitzung der Gesamtakademie am 26. Februar 1916. Cijena: 1 Mk. Nabavlja se kod: Carl Winter's, Universitätsbuchhandlung, Heidelberg (Baden.)

S ovom knjižicom Heidelberški profesor von Schubert iznosi na vidjelo jedno od najznamenitijih poglavlja slavenske kulture. Slavenski apoštoli Ćiril i Metod bijahu prvi, koji dadoše slavenstvu žig slavenske kulture. Najprije sv. Ćiril ili Konstantin to započe sa pismom zvanim „glagolica“, a pri tomu ga je valjda pomagao i njegov brat sv. Metod. S glagolicom sv. braća prenijehše sv. pismo, liturgiju i oficije u starobugarski ili staro-slavenski jezik. Od ove činjenice datiraju i počeci djelovanja slavenskih apoštola. Teško je danas ustanoviti, kuda i kako se je razvijala djelatnost naših sv. Apoštola. Berlinski je slavista Alexander Brückner u tom smislu izdao god. 1913. djelo pod naslovom „Die Wahrheit über die Slavenapostel“. Rezultati, koje je iznio Brückner, ne

zadovoljiše prof. von Schubert-a zbog manjkavosti sigurnih povjernih isprava. Zato se dade isti profesor na ispitivanje svih onih povjernih vrela, koja se tiču djelovanja slavenskih apoštola na političnom i religioznom polju. U prvom redu stoje papinske isprave, što dolaze iz rimskog i bavarskog područja tijekom druge polovice devetog stoljeća. To je doba karolinškog kraljevstva, čije se granice umanjivahu dijelom uslijed nutarnjih borbi, dijelom uslijed proširivanja četiriju slavenskih skupina: Slovena, Hrvata, Srba i Bugara po Balkanu. Zaposjednuće Balkana po Slavenima stvara novu fazu u kulturi evropskoj. S jedne strane njemačka, a s druge bizantinska kultura opkoli slavenski živalj. Ovdje se otvara polje kulturnoga rada za sv. Ćirila i sv. Metoda. Nositeljima slavenske kulture bijaše zadaća da znadu iskoristiti te dvije jake, i ako prilično protivne, kulture i unijeti ih među još nekulturne slavenske skupine. Sredstva, kojim se služe sv. braća, ispitiva pisac na temelju ondašnje civilne i crkvene politike. Po opisu profesora von Schuberta sv. Ćiril ostaje pojava sasvim drukčija od one njegova brata sv. Metoda. Dok sv. Ćiril više filozofira, sv. Metod je više čovjek misijonarski, koji teži i ide jedino za proširenjem slavenske ideje. Tim cijeni von Schubert, da je i borba njemačkih prvaka